

הנביא ירמיהו

דְּבַר יִרְמְיָהוּ בֶן חֶלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בְּנֵי־מִן: (ירמיהו א ב) שְׁמְעוּ דְבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב וְכָל מְשֻׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ירמיהו ב ד).¹

מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב – סדרן של נביאי בית ראשון

תנו רבנן: סדרן של נביאים: יהושע ושופטים, שמואל ומלכים, ירמיה ויחזקאל, ישעיה ושנים עשר ... מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל, ליקדמיה לישעיה ברישא!² כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא, ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא, וישעיה כוליה נחמתא, סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא.³

פסיקתא רבתי כט בכה תבכה, איכה, נחמו – ירמיהו מכה וישעיהו מרפא

דבר אחר: נחמו נחמו עמי - כל מה דאמר ירמיה ופרע, אתא ישעיהו וריפא.⁴ ירמיהו פרע ואמר: "איכה ישבה בדד וגו' היתה כאלמנה וגו' (איכה א א), בא ישעיהו ואמר: אני ראיתי הבתולה – "כי יבעל בחור בתולה" (ישעיה ס ב ה).⁵ ירמיה הִפָּה ואמר: "בכה תבכה בלילה" (איכה א ב), בא ישעיהו וריפא: "כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה" (ישעיה ל יט). ירמיה הִפָּה ואמר: "גלתה יהודה" (איכה א ג), בא ישעיהו וריפא: "ונפוצות יהודה יקבץ" (ישעיה יא יב). ירמיה הִפָּה ואמר: "דרכי ציון אבלות" (איכה א ד), בא ישעיהו וריפא: "קול קורא במדבר פנו דרך ה'" (ישעיהו ג ג).⁶

¹ ימי בין המצרים עומדים בצל דמותו של ירמיהו הנביא, נביא הזעם והחורבן. פתחנו את שבתות בין המצרים בהפטרות שבת שעברה, **דברי ירמיהו** (אשר ברוב השנים שאינן מעוברות דוחה את ההפטרות המקורית של פרשת פנחס: **אליהו בהר חורב**), והשבת אחנו ממשיכים בהפטרות "**שמעו דבר ה' בית יעקב**" (דברינו בפרשה זו בשנה האחרת), שהיא המשך ישיר למקום בו פסקנו בשבת שעברה (בדומה להפטרות פנחס המקורית שממשיכה את הפטרת פרשת כי תשא **אליהו בהר הכרמל**). מי עוד מכיר הפטרת המשך כמו זו, גם לא בשבתות עוקבות (?). בין זו לזו נבקש להתעכב מעט על דמותו של ירמיהו אשר נחשב לנביא התוכחה, הזעם והחורבן, בצדק או שלא בצדק.

² בקטע שהשמטנו מביאה הגמרא את אמירתו של ר' יוחנן שארבעה נביאים נתנבאו בתקופת המלכים עזייה, יותם אחז וחזקיהו (כפי שמדייק רש"י שם): הושע, ישעיה, עמוס ומיכה, כלומר שישעיהו קודם לירמיהו! (שאנו יודעים שהיה בסוף תקופת המלכים), אז מדוע בסדר הנביאים (של ימיהם), ירמיהו קודם?

³ תשובת הגמרא היא שמה שחשוב הוא סדר העניין ולא הסדר הכרונולוגי. ירמיהו מתאים לבוא לאחר ספר מלכים, כי שניהם עוסקים בסופה של מלכות ישראל ויהודה בבית ראשון. שניהם עוסקים בחורבן ותוצאותיו (ראו ההבדל הגדול בין הקיצור בסוף ספר מלכים ובין הפירוט הרב בירמיהו פרקים לט-מא, כיצד הוא מלווה את שארית הפליטה שנשארה בארץ. מסוף זה אפשר גם להבין את משמעות רצח גדליה שהצמיח כל אפשרות של המשך קיום בארץ והביא לגלות מוחלטת וממילא להתחלה קשה בשיבת ציון). משם עובר סדר המקרא ליחזקאל שתחילתו חורבן וסופו נחמה, וממנו לישעיהו שכולו (נכון יותר רובו) נחמה. ראו עוד בגמרא שם שירמיהו הוא שכתב לא רק את ספרו, אלא גם את ספר מלכים ואת ספר קינות, היא מגילת איכה. ראו גם רש"י בספר ירמיהו כה יח שירמיהו כתב את ספרו לאחר החורבן. לא בכדי מכונה ירמיהו נביא החורבן. ועל"פ, סדר הנביאים שבידינו הוא שלא כברייתא זאת והוא כן, פחות או יותר, עפ"י סדר היסטורי, ישעיהו קודם לירמיהו שקודם ליחזקאל. ולא הספקנו לברר מי ואימתי שינה סדר זה. ראו שולחן ערוך יורה דעה הלכות ספר תורה סימן רפג: "סדרן של נביאים: יהושע, שופטים, שמואל, מלכים, ירמיה, יחזקאל, ישעיה, תרי עשר וכו'" וכן הוא ברמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז הלכה טו. האם סדר הנביאים שבדפוסים בידינו הוא השפעה חיצונית או מאוחרת? כל היודע דבר אודות עניין זה, בל יאחר להחיש תשובתו אלינו.

⁴ ראו מקבילה באיכה רבה א כג: " ... וכן את מוצא שכל נבואות קשות שנתנבא ירמיה על ישראל הקדים ישעיה ורפאן. ירמיה אמר: איכה ישבה בדד, ישעיה אמר (ישעיה מ"ט): ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה וגו'. ירמיה אמר: בכה תבכה בלילה, ישעיה אמר (ישעיה ל): בכה לא תבכה חנוך יחנך וגו' וכו' ". והכותרת למדרש זה בסימן כא שם: "ר' נחמיה אומר: אף על פי שקללן ירמיהו באלפא ביתין איכה, הקדים ישעיה ורפאן על כל פסוק ופסוק עד תבוא כל רעתם לפניך". האם למילה "הקדים" יש משמעות מעבר לזו הספרותית? האם נוכל לראות את נוסח פסיקתא רבתי כהולם את הסדר הענייני שבגמרא בבא בתרא לעיל, שישעיהו מרפא בנבואותיו את מכותיו של ירמיהו, ואילו את נוסח איכה רבה, כסדר ההיסטורי, שישעיהו מקדים רפואה למכה? האם נוכל למצוא במדרש איכה רבה סמך לסדר הנביאים כפי שהם בידינו? ראו עוד בסנהדרין צה ע"א שישעיהו מתנבא על נבואת ירמיהו: "ענייה ענתות - עתיד ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה מענתות". ראו גם פסיקתא דרב כהנא פרשה יג. אז אולי באמת הסדר ההיסטורי + הקדמת תרופה למכה הוא שניצח? והגמרא בבא בתרא משקפת את הזאת נבואות הנחמה של ישעיהו מבית ראשון לעתיד לבוא.

⁵ ראו הפסוק המלא: "כי יבעל בחור בתולה יבְעֶלְהָ בְּיָדוֹ וּמִשׁוֹשׁ הָתָן עַל פֶּלֶא יִשִׁישׁ עֲלֶיהָ אֶלְהֵיָךְ", שהוא ניגוד גמור לאלמנה הבודדה.

⁶ המדרש ממשך שם ועובר אחד לאחד כמעט על כל הפסוקים של פרק א באיכה. הוא נעצר באות פ"א: פרשה ציון בידיה אין מנחם לה שהנגדי לה הוא: נחמו נחמו עמי של ישעיהו, שהוא פסוק מוטיב הדרשה. אבל במקבילה באיכה רבה א כג שהבאנו בהערה הקודמת, הדרשה עוברת על כל פסוקי הפרק עד האות ת"ו: "ירמיה אמר: תבוא כל רעתם לפניך, ישעיה אמר: והביאותים אל הר קדשי". זו דמותו של ירמיהו שעולה מתקופת עשרת השבועות שבין י"ז בתמוז וראש השנה: שלושת שבועות בין המצרים ושבע פרשות הנחמה. שתיים מתוך הפטרות הפורענות הן של ירמיהו ורק אחת של ישעיהו. ומנבואות הנחמה: 7:0 לטובת ישעיהו! ראו עוד מדרש תהלים (בובר) ממור ד: "אמר רבי: כל הנביאים פתחו בחובות וסיימו בנחמות. ר' אליעזר אומר: כל הנביאים פתחו בתוכחות וחתמו בנחמות, חוץ מירמיה שחתם בתוכחות". ואימתי אנו בכל זאת גומלים לירמיהו ומעלים אותו על ראש המנחמים? בפסוקי **הזכרונות** בתפילת מוסף לראש השנה ובהפטרות היום השני של ראש השנה.

מסכת ברכות דף נז עמוד ב – איזה ספר נראה בחלום

תנו רבנן: ⁷ ... שלושה נביאים הם: הרואה ספר מלכים - יצפה לגדולה, יחזקאל - יצפה לחכמה, ישעיה - יצפה לנחמה, ירמיה - ידאג מן הפורענות. שלושה כתובים גדולים הם: הרואה ספר תהלים - יצפה לחסידות, משלי - יצפה לחכמה, איוב - ידאג מן הפורענות. שלושה כתובים קטנים הם: הרואה שיר השירים בחלום - יצפה לחסידות, קהלת - יצפה לחכמה, קינות - ידאג מן הפורענות ... שלושה תלמידי חכמים הם: הרואה בן עזאי בחלום - יצפה לחסידות, בן זומא - יצפה לחכמה, אחר - ידאג מן הפורענות.⁸

פסיקתא דרב כהנא פסקא יג דברי ירמיהו – ממשפחה נכוייה⁹

"ירמיהו" - שבימיו נעשה בית המקדש אירימון.¹⁰ דבר אחר: שבימיו נתרוממה מידת הדין. "בן חלקיה" - א"ר יודה בר' סימון: מאותו השבט שכתוב בו: "אני חלקך ונחלתך" (במדבר יח כ).¹¹ א"ר שמואל בר נחמן: ארבעה הן שהן באין ממשפחה נכוייה,¹² ואילו הן: פנחס, ואוריה, יחזקאל, וירמיהו. ... ירמיהו היו ישראל מזלזלין עליו ואומרים: לא מבני בניה של רחב הזונה הוא? וצריך הכתוב ליחסו: "דברי ירמיהו בן חלקיהו" (ירמיה א א).¹³

ויקרא רבה פרשה יז סימן ז – הכהן המנתץ את הבית

"... ונתתי נגע צרעת בְּבֵית אֶרְצָתְךָ וְאַחֲזַתְכֶם: וְבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְהָגִיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כָּנַע נְרָאָה לִי בְּבֵית: וְצָנְהָ הַכֹּהֵן וּפְנֹו אֶת הַבַּיִת ... וְבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהָיָה פֶּשַׁה הַנֶּנְעָה בְּבֵית ... וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֵצָיו ... וְהוֹצִיא אֶל מַחוּץ לְעִיר אֶל מְקוֹם טָמֵא" (ויקרא יד, לד-מה).¹⁴ "בית ארץ אחוזתכם" - זה בית המקדש ... "ובא אשר לו הבית" - זה הקב"ה ... "והגיד לכהן" - זה ירמיה, שנאמר: "מן הכהנים אשר בענתות" (ירמיה א א). "כנגע נראה לי בבית" - זו טינופת עבודה זרה ויש אומרים: זה צלמו של מנשה ... התושב מפנה לבעל הבית.¹⁵ "וצוה הכהן ופנו את הבית" - "ויקח את אוצרות בית ה' (מלכים א יד כו). "ונתץ את הבית" - "ויבַּיְתָה דְּנָה סְתֵרָה" (עזרא ה יב). "והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום טמא" - זו בבל: "וְעַמָּה הַגְּלִי לְבָבֶל" (עזרא שם). יכול לעולם? תלמוד לומר: "ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים" (ויקרא יד מב), שנאמר: "לִכְן פָּה אָמַר ה' אֱלֹהִים הַנְּנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אֶבֶן אֶבֶן בַּחֹן פָּנֵי יְקָרְת מוֹסַד מוֹסַד הַמְּאָמִין לֹא יִחְשִׁי" (ישעיה כח טז).¹⁶

⁷ מדובר שם במראות שאנשים רואים בחלום - מה משמעותם.

⁸ מי שרואה בחלום את ירמיה יצפה לפורענות! כמו מי שרואה את אחאב (בקטע שהשמטנו), איוב ואת "אחר" (אלישע בן אבויה), ובוודאי מי שרואה את ספר קינות (איכה) אותו כתב ירמיהו. כל אלה הם סמל לפורענות ודבר רע. ושוב עולה ההשוואה הבלתי נמנעת עם ישעיהו שאולי איננה במתכוון כמו מדרשי פסיקתא רבתי ואיכה רבה לעיל, אלא מכך שכאשר הדרשן מחפש פסוק שלילי, הוא מוצא אותו באופן טבעי בספר ירמיהו, וכאשר הוא מחפש פסוק חיובי ומעודד - המקור הטבעי שאותו יצטט הוא ספר ישעיהו. ראו בגמרא ברכות שם בעמוד קודם: "הרואה הר בחלום ישכים ויאמר: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (ישעיהו נב ז), קודם שיקדמו פסוק אחר: על ההרים אשא בכי ונהי (ירמיהו ט ט)". ובמסכת סנהדרין קב ע"א: "בעת פקודתם יאבדו (ירמיהו נא יח), תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לפורענות. בעת רצון עניתך (ישעיהו מט ח), תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לטובה". ובספרי דברים פרשת האזינו פסקא שו: "עתידיה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה ... הריני רואה מקומות שקלקלתי ובושתי שנאמר: ראי דרכך בגיא (ירמיה ב כג), אומר לה: הריני מעבירם, שנאמר: כל גיא ינשא (ישעיה מ ד)".

⁹ שני מקורות מרכזיים לתיאור דמותו, אישיותו ונבואתו של ירמיהו, הם פסיקתא דרב כהנא זה, פסקא יג, ופסיקתא רבתי פסקא כו ולא נוכל להביא אלא מעט מן המעט שבמקורות אלה והקורא הצמא יפנה לבורות אלה וישאב מלוא הדלי מים זכים משם.

¹⁰ ש. בובר מציע שמילה זו באה מלטינית (ומיוונית) - eremus שפירושה חורבה ושממה.

¹¹ שירמיהו הוא מאותם נביאים כהנים כיחזקאל, אוריה, שריה ועוד. ראו הפסוק בראש הדף.

¹² ובמקורות אחרים: ממשפחה נכוייה. אפשר שככהן היה ירמיהו מביט עלי שקולל, אבל להלן נראה שהכוונה להיותו מצאצאי רחב. ירמיהו בא ממשפחה נכוייה (נכה) ויש צורך לחזק ולייחס אותו כלפי עם ישראל. בוודאי אם הוא בא לומר להם דברי תוכחה ונבואות חורבן. ראו בהמשך פסיקתא דרב כהנא שם, בשם אותו דרשן ר' שמואל בן נחמן, דברים ברוח אחרת מהם ניתן ללמוד שאולי הייחוס לא היה מספיק טוב גם בעיני המייחס, ומשהו בירמיהו היה ונשאר נכויי: "ר' שמואל בר נחמן פתח: אם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' (במדבר לג נה). אמר הקב"ה לישראל: אני אמרתי לכם כי החרם תחרימם החתי והאמרי (דברים כ ז), ואתם לא עשיתם כן, אלא: ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע (יהושע ו כה). הרי ירמיה בא מבני בניה של רחב הזונה ועושה לכם דברים של סיכים בעיניכם ולצנינים בצידכם. לפיכך צריך הכתוב: דברי ירמיהו (ירמיה א א)". האם ייתכן שמראש נשלח כנביא זעם, אדם נכה, שיש בו משהו פגום? האם ניתן להקיש מכאן גם על נכותו של משה? (וגם ישעיהו ועמוס). ולגבי רחב וצאצאיה, ראו דברינו [רחב](#) בפרשת שלח לך.

¹⁴ אלה הפסוקים על דין צרעת הבית, שבדומה לצרעת הבגד, אין היא מוכרת במציאות ונכתבה לדרוש ולקבל שכר. ראו דברינו [צרעת הבית](#) בפרשת מצורע. וכאן הדרשה היא על חורבן הבית, כפי שנראה. ומי הוא הכהן המצווה לנתץ את הבית?

¹⁵ פסל מנשה והשכינה אינם יכולים לדור בכפיפה אחת. ראו נתחומא (בובר) בחוקותי סימן ה: "בני לא עשו כן, אלא כשראו אותי נכנס לבית, בא מנשה והכניס שם את הצלם כדי להוציאני מתוכו. בתחילה עשו לו פרצוף אחד והעמידו למערב, כביכול היתה השכינה הולכת לזויות אחרת מקום שלא נראה הפסל. כשראה מנשה כך, עשה לו ד' פרצופין שיראה השכינה ויסתלק".

¹⁶ שוב ישעיהו מרפא את מה שירמיהו הכהן מטמא, מפנה ומנתץ (ראו מנדט שליחותו של ירמיהו א י: "לְנִתּוֹשׁ וְלִנְתּוֹץ וְלִהְיֹאבִיד וְלִהְרוֹס"). ואף זאת, למרות שפסל מנשה בימי ישעיהו היה: "השמים כסאי והארץ הדום רגלי - בסוף נבואתו של ישעיה נתנבא

פסיקתא דרב כהנא פיסקא יג דברי ירמיהו – בימי משה ובימי ירמיהו

מן הכהנים אשר בענותות - א"ר ברכיה אמר ירמיהו: עָשׂוּק שמי בכהנים. בימי משה: יברכך ה' ¹⁷ – ובימי: "ולוקח מהם קללה" (ירמיהו כט כב). בימי משה: וישמרך – ובימי: "אשר למות למות" (ירמיהו טו ב). בימי משה: יאר ה' פניו אליך – ובימי: "במחשכים הושיבני כמתי עולם" (איכה ג ו). בימי משה: ויחונך – ובימי: "אשר לא אתן לכם חנינה" (ירמיהו טז ג). בימי משה: ישא ה' פניו אליך – ובימי: "גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן" (דברים כח ג). ¹⁸ בימי משה: וישם לך שלום – ובימי: "כי אספתי את שלומי מאת העם הזה ... את החסד ואת הרחמים (ירמיהו טז ה)". ¹⁹

פסיקתא רבתי נו ויהי בעת שסרחה – זעקתו ומתן שמו ברגע הלידה

"בטרם אצרך בבטן ידעתוך" (ירמיהו א ה), אלו כתב בהם יצירה. ²⁰ יציאתו של ירמיהו לעולם, זעק זעקה גדולה כבחור ואמר: מעי מעי אוחילה, חושש אני קירות לבי, איברי זעו עלי, שבר על שבר, אני ששברתי כל הארץ, ומניין שאמר ירמיהו כן, דכתיב: "מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי וגוי" (ירמיהו ד יט). ²¹ פתח פיו והוכיח לאמו אמר לה: אמי אמי, לא עִבְרַתְנִי כדרך הנשים ולא ילדתני כדרך היולדות, שמא היו דרכיך כדרכי כל הסוטות, ונתת עיניך באחר, שהסוטה אחר בעלה, למה אינך שותה מן המים המרים? העזת פנייך! מנין שאמר ירמיהו כן? דכתיב: "ומצח אשה זונה היה לך" (ירמיהו ג ג). כיון ששמעה אמו דברים הללו, אמרה: מה ראה זה לומר בי כך שלא בעונתו? פתח פיו אמר לה: לא עלייך אמי אני אומר כך, לא עליך אמי אני מתנבא, אלא לציון ולירושלים אני אומר שהיא מקשטת את בנותיה ומלבשתן זהורית ומעטרת אותן בזהב. ²²

הפסוק הזה. ואימתי נתנבא אותו? בימי מנשה. שכיון שהכניס מנשה את הצלם להיכל, התחיל מתנבא ישעיהו לישראל ואמר להם: מה אתם מתגאים לי בבית" (פסיקתא רבתי פיסקא ד). אך זה גורלו של ירמיהו שגם מאורעות של זמנו של ישעיהו, הוא סופג. כך או כך, בהקשר למוטיב שירמיהו ככהן בא לטמא ולהרוס במקום לטהר ולכפר, ראו פסיקתא דרב כהנא פיסקא ד – פרשת פרה אדומה: "פרה – אילו ישראל ... אדומה ... תמימה – אילו מישראל ... אחת היא יונתי תמתי ... אשר אין בה מום ... כולך יפה רעייתי ומום אין בך. אשר לא עלה עליה עול – זה דורו של ירמיהו שלא קיבלו עליהם עולו של הקב"ה. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן – זה ירמיהו, מן הכהנים אשר בענותות. והוציא אותה אל מחוץ למחנה – ועמה הגלי לבבל. ושחט אותה לפני – ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו. ושרף את הפרה לעיניו – וישרוף את בית י"י ואת בית המלך. את עורה ואת בשרה – ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית הגדול שרף באש (מלכים ב כה)". הדרשן הופך את כל פרשת פרה אדומה לדרשת חורבן וירמיהו הוא אלעזר הכהן שעל פיו נעשתה הפרה האדומה הראשונה בימי משה. ופסוק הנחמה החותם שם הוא מיחזקאל: "והניח מחוץ למחנה במקום טהור – זה ירושלים שהיא טהורה. והיתה לעדת בני ישראל למשמרת. לפי שבעולם הזה מטמאים ומטהרים מפי כהן אבל לעתיד לבא הקב"ה עתיד לטהרן, דכתיב: וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם (יחזקאל לו כה)". יחזקאל אמנם איננו כישעיהו, אבל הוא שלב בדרך. ראו שוב גמרא בבא בתרא בראש דברינו: "ירמיהו כוליה חורבנא, ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא, וישעיהו כוליה נחמתא".

¹⁷ כל הדרשה להלן היא על ברכת כהנים, במדבר פרק ו.

¹⁸ זה פסוק תמוה, שהרי משה אמרו ולא ירמיהו, אלא שהכוונה היא שבימי ירמיהו התקיים פסוק זה. ואם מותר לנו להציע פסוק מספר ירמיהו אשר יהווה משקל נגד לברכת ישא ה' פניו אליך, נציע את הפסוק הבא מירמיהו מד כ: "וְלֹא יוֹכֵל ה' עוֹד לְשִׂאת מִפְּנֵי רַע מַעֲלָלִים".

¹⁹ כהונתו של ירמיהו השלילית לא מתמצית רק בצרעת הבית ופרה אדומה, אלא גם בברכת כהנים שאצל משה היא לברכה, הפכה אצל ירמיהו הכהן לעושק וקללה. ולהלן נראה גם את פרשת אישה סוטה. כל סממני הכהונה הופכים אצל ירמיהו לרעה. הפסוק המסיים את המדרש הוא מהקשים ביותר שבנבואות ירמיהו, ובנבואות בכלל. ראו פסיקתא דרב כהנא פיסקא יז וכן איכה רבה א כג: "האפס לנצח חסדו גמר אומר לדור ודור (תהלים עז ט). האפס לנצח חסדו, א"ר ראובן: לשון יוני הוא, כמה דאת אמר: אפיס גמר אומר לדור ודור – ר' חנינא בר פפא אמר: נגמר אותו הדבר שדברתה למשה בסיני, וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם (שמות לג יט). ור' סימון אמר: הא חסילה, והא מסכמה עם ירמיהו, שאמר: כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים". מוטיב זה חוזר גם בספר יחזקאל וכבר הרחבנו עליו בדברינו [עבד שמכרו רבן](#) בתשעה באב.

²⁰ ראו תחילת המדרש שם שמתאר את ארבע הדמויות שנקראו יצורים: אדם, יעקב, ישעיהו וירמיהו. משהו בעת יצירתם של דמויות אלה, ירמיהו בפרט, קבע את כל הווייתם, מעשיהם וגורלם. כך גם בדמויות נוספות המסמלות פורענות שראינו בגמרא ברכות לעיל: איוב ג ו שאמר: "יאבד יום אָגֵלְד בוּ וְהִלְלָה אֶמֶר הָרֶה גְבַר", ואחר [\(אלישע בן אבויה\)](#), ראו דף עליו במיוחדים) בעת שמחת בירתו שאבי הקדישו לא לשם שמים (ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א).

²¹ ראו הפסוקים שם. הדרשן לקח אותם לתיאור רגע לידתו של ירמיהו, הגם שאין זה הפשט.

²² משהו טראומתי מלווה את יצירתו תרתי משמע! של ירמיהו ויחסי עם אמו הביולוגית (עליה איננו יודעים דבר) ואמו הרוחנית כנסת ישראל עליה הוא מתנבא בזעם. ראו עוד בפסיקתא רבתי שם: "הוא היה אחד משנים שאיררו וקיללו את יומן שנולדו בהם, איוב וירמיהו. איוב אמר: יאבד יום איוולד בו (איוב ג ג), ירמיהו אמר: ארור היום אשר יולדתי בו (ירמיהו כ ד). אמר ירמיהו: אומר לכם למה אני דומה? ככהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים, וקרבו את האשה אצלו ופרעו ראשה ופרססו את שערה נטל הכוס להשקותה. נסתכל בה שהיא אמו, התחיל צווח ואומר: אוי לי אמי שהייתי משתדל מכבדך והריני מבזך. כך היה ירמיהו אומר: אוי לי עלייך אמי ציון, שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים והריני מתנבא עלייך דברי פורענות". ראו עוד אוצר המדרשים (אייזנשטיין) אלפא ביתא דבן סירא עמוד 43 איך ניתן לירמיהו שמו המורכב משני חלקים: "בשעה שהיתה אמו כורעת לילד פתח פיו וקרא אבי ממעי אמו, ואמר לא אצא עד שתאמרו לי שמי. פתח אביו פיו ואמר: צא ויקרא שמך אברהם, אמר: לא כן שמי. אמר לו: יקרא שמך יצחק יעקב וכן כל השבטים וכל אנשי הדור ההוא, ואמר: לא כן שמי. עד שנזדמן שם אליהו ז"ל ואמר: יקרא שמך ירמיהו, שבימך יקים הקב"ה אויב שירים ידו על ירושלים. אמר לו: כך שמי, ואתה שאמרת לי שמי, יקרא שמי על שמך, יהא לי משמך יהו ויקרא שמי ירמ – יהו". ראו המשך המדרש הקשה זה שם. ולפי השם ירמ-יהו, מי באמת הרים בסופו של דבר את ידו על ירושלים? ראו שוב ויקרא רבה יז לעיל מי הוא בעל הבית שבא ומצווה את הכהן לנתץ את הבית.

פסיקתא רבתי שם - ירמיהו ואמא ציון²³

אמר ירמיהו: כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר, לבושיה שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה, ואני צועק ומבקש מי ינחמני. קרבתי אצלה ודברתי עמה, ואמרתי לה: אם אישה את - דַּבְּרִי עמי, ואם רוח את - הסתלקי מלפני. ענתה ואמרה לי: אינך מכירני? אני היא שהיו לי שבעה בנים, יצא אביהם למדינת הים. עד שאני עולה ובוכה עליו, הרי שניבא ואמר לי נפל הבית על שבעה בנייך והרגם.²⁴ איני יודע על מי אבכה ועל מי אסתור שעריי. עניתי ואמרתי: אין אתה טובה מן אמי ציון והיא עשויה מרעית לחיות השדה.²⁵ ענתה ואמרה לי: אני אמך ציון! אני היא אם השבעה, שכן כתוב: "אומללה יולדת השבעה" (ירמיה טו ט). אמר לה ירמיה: דומה מכתך למכתו של איוב: מאיוב נִטְלוּ בניו ובנותיו, וממך נטלו בנייך ובנותייך. מאיוב נטלתי כספו וזהבו, וממך נטלתי כספך וזהבך,²⁶ לאיוב השלכתי לתוך האשפה, ולך עשיתי אשפה של זבל. וכשם שחזרתי ונחמתי את איוב, כך אני עתיד לחזור ולנחמך. לאיוב כפלתי בניו ובנותיו, ולך אני עתיד לכפול בנייך ובנותייך. לאיוב כפלתי כספו וזהבו ולך אני עתיד לעשות כן. לאיוב נערתני מן אשפה ועליך הוא אומר: "התנערי מעפר קומי שבי ירושלים" (ישעיה נב ב).²⁷ בשר ודם בנה אותך, בשר ודם החריבך, אבל לעתיד לבוא אני בונה אותך, שכן כתוב: "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס" (תהלים קמז ב),²⁸ אמן במהרה בימינו הקב"ה יקיים את המקרא שכתב עלינו: ופדויי ה' ישובון ובאו לציון ברינה וגו' (ישעיה לה ז).²⁹

שבת שלום, חזק חזק ונתחזק

ומברכים מנחם אב

מחלקי המים

מים אחרונים: ... ובתוך כל הפורענות הזו ונבואות הזעם והחורבן, והשלכתו של ירמיהו לבור וכו', בעת שהמצור הולך ומתהדק על ירושלים הולך ירמיהו לגאול את השדה בענתות של שלום בן דודו. ראו דברינו [גאולת השדה בענתות](#) בפרשת בהר. ירמיהו קובל שם: "הִנֵּה הַסְּלָלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלִכְדָּה וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים ... וְהַדְּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהַנֶּגֶד רָאָה: וְאַתָּה אִמְרַתְּ אֵלַי אֲדַנִּי ה' קָנָה לְךָ הַשָּׂדֶה בְּכֶסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים" (ירמיהו לב כד-כה). הקב"ה עונה לו: "הִנֵּה אָנֹכִי ה' אֱלֹהֵי כָל בְּשָׂר הַמִּמְנִי יִפְּלֵא כָל דְּבָר" (שם כז), וירמיהו שותק.

²³ ולא נוכל שלא לסיים במדרש הקלאסי על ירמיהו ואמו ציון, גם הוא מפסיקתא רבתי שם.
²⁴ משפט קצת לא מובן. אולי: בא מי שבא ואמר לי וכו'. ובכל מקרה, זו הקדמה להשוואה עם איוב שלהלן.
²⁵ מאכל (רעייה) לחיות השדה. ראו הושע ב יד, יחזקאל לד ח.
²⁶ פה נראה שהמדבר עובר מהנביא לקב"ה, או שמא עדיין הנביא אך בעוצמה גדולה יותר – מפי הגבורה.
²⁷ סיפורו הקשה של איוב הופך לנחמה!! האם יכול מוטיב זה לתת הסבר נוסף לתעלומת ספר איוב?
²⁸ שזה המקור לברכת בונה ירושלים בברכת המזון ועפ"י השיטות שברכה זו נתקנה אחרי החורבן ולא ע"י דוד ושלמה. ראו דברינו [ברכת המזון](#) בפרשה זו.
²⁹ משפט אחרון זה הוא חתימת העורך. ושוב פסוקי הנחמה הם מישיעיהו! ואנו חוזרים ושואלים אימתי אנו בכל זאת גומלים לירמיהו ומעלים אותו על ראש המנחמים? תשובתנו, כפי שכבר הבאנו לעיל, טמונה בפסוקי [הזכרונות](#) בתפילת מוסף לראש השנה ובהפטרות היום השני של ראש השנה. ראו דברינו שם. ואם נחזור לקצה השני, להפטרות בין המצרים, ראו הנחמה המסתתרת שם בדברינו [חסד נעורים](#) בפרשה זו.

